

Bevara bjälklagsarterna

nödvändigt recept för hållbara ekosystem

I sin iver att med rödlistan i högsta hugg bevara hotade arter glömmet naturvården bort de vanliga arterna, som står för de viktigaste funktionerna i ekosystemen.

Även i jungfruliga livsmiljöer såsom tropisk regnskog och korallrev är andelen arter som skulle hamna på vilken rödlista som helst ofattbart stor. Cirka en tredjedel av alla arter är så ovanliga att man endast med intensivt letande hittar enstaka individer. Vad detta beror på vet ingen men det får intressanta konsekvenser för en naturvård som i stor utsträckning tänker i termer av rödlistade arter. Samtidigt misslyckas vi med en hållbar förvaltning av de arter som verkligen betyder något för ekosystemens struktur och funktion, och funderar inte heller särskilt mycket över att dessa arter – som jag vill kalla ”bjälklagsarter” – med stor sannolikhet är de arter som bestämmer framtiden för ekosystemens mest rara komponenter – de ovanliga arterna.

DYNAMIKEN UNDER YTAN

Nu dyker vi! Följ med under vattenytan i vår nya marina nationalpark, Kosterhavet på svenska västkusten. För 30–40 år sedan fanns här gott om torsk, kolja, långa, piggyvar, rödspotta och rödtunga. Här simmade också flera arter broskfiskar, bland dem pigghaj, småfläckig rödhaj, klorocka och slätrocka. Går vi ytterligare 60–70 år tillbaka i tiden fanns här gott om tumlare, mycket stora individer av hälleflundra, torsk, havskatt och marulk samt säkerligen en och annan tonfisk.

Idag är de lokala bestånden av de flesta av dessa arter kraftigt decimerade eller helt uttraderade. Och vad hjälper det Kosterfjordens ekosystem att torsken i Östersjön ökar något eller att det finns torsk kvar

Foto: Erling Svensen/WWF-Canon

”Om jag vill bygga ett hus som fungerar så kan jag ju inte förlita mig på bjälklaget till grannens hus för att hålla ihop mitt”

på andra ställen i Nordsjön. Det lokala beståndet i fjorden är borta.

Torsken har en roll i ekosystemet som gör att den borde få åtminstone halvtidstjänst på naturvårdsverket. Torsken kontrollerar bestånden av de små arterna av fisk såsom smörbultar, stubbar och spigg. Med stor torsk som vandrar in på nätterna får sjögräsängarna på detta sätt den behövliga gallringen av småfisk som gör att de små kräftdjuren som betar bort trådalgerna och håller rent på sjögräsbladen finns kvar i lagom stort antal, och ängarna fungerar som produktiva skafferier och barnkamrar för kustfisken. Utan stor fisk växer ängarna igen, och vi tror att övergödning är hela problemet.

BJÄLKLAGSARTER BYGGER STABILITET

Bjälklagsarter kan vara topprovdjur, de kan vara arter som står för en stor del av biomassaproduktionen, eller arter som bygger upp livsmiljöer för andra arter. Bjälklagsarter måste vara relativt vanliga för att fylla en funktion. Arter av korall som bildar rev är typiska exempel, liksom för den delen träd, tång och sjögräs. Det finns naturligtvis också massor av mikroorganismer som är bjälklagsarter i den bemärkelsen att de står för nedbrytning och recirkulering av näringsämnen och närssalter i systemet.

Men om nu bjälklagsarterna är vanliga, varför behöver de skyddas? Svaret är att om arten är vanlig och relativt ohotad på en större geografisk skala, så kan den lokala populationen av arten vara starkt hotad eller till och med uttraderad. Då hjälper det föga med att kunna kryssa arten på en lista på en annan plats. Om jag vill bygga ett hus som fungerar så kan jag ju inte förlita mig på bjälklaget till grannens hus för att hålla ihop mitt.

SVÅRT ATT ÅTERKOLONISERA

Inom den marina miljövården finns ett par goda exempel på traditionen att förvalta för ekosystemet viktiga arter på populationsnivå, och det ena exemplet är ålgräs. Här finns en förvaltning som tack vare gedigen forskning av mina kollegor på Kristineberg redan på 80-talet framsynt beskrev behovet av lokala intakta ålgräsängar.

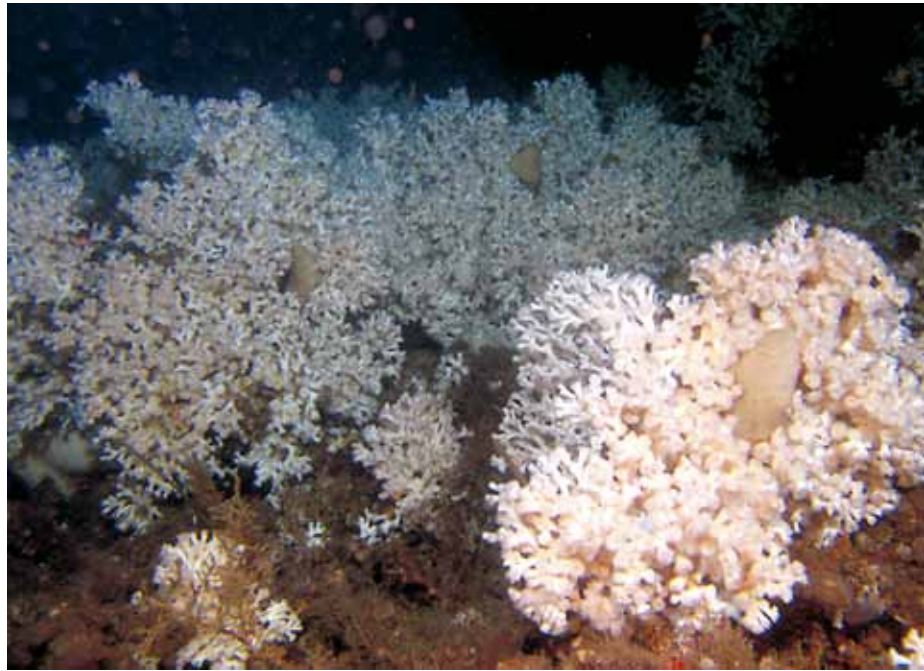

Foto: Tomas Lundälv/Lisbeth Jonsson

Ögonkorall – vår enda korallrevsbyggande art i Sverige fanns för 100 år sedan som revbildande organism på många ställen i norra och mellersta Bohuslän. Ögonkorall är fortfarande vanlig globalt, inte minst utefter norska kusten, men de svenska reven har nästan helt gått förlorade.

Men kan man inte hoppas att om det finns kvar individer av en art någonstans så sprider dessa sig och återtar förlorad mark? För en liten del av alla våra arter kan detta vara möjligt, men för det stora flertalet vet vi idag att genetiskt anpassade lokala bestånd inte helt spontant ersätter varandra, och framförallt kan de ha fel egenskaper som gör att det inte passar lika bra överallt. Exemplet på fiskbestånd som uttraderats och förblivit borta är många, inklusive torskbestånden i de bohusländska fjordarna som trots årligen besökande Nordsjötorskar och hårda fångstbegränsningar idag endast är spillror av vad de var för inte särskilt många år sedan.

Naturvården idag, inte minst den som värnar om de sista vildmarkerna i vår närhet (kusthaven), borde fokusera alla sina ansträngningar på att få igenom en fiskförvaltning som inte bara främjar fiskerinäringen (även om denna också skulle gynnas på lång sikt) utan primärt räddar de marina ekosystemen från fullständig kollaps. Och det handlar inte om att de ovanliga arterna i ekosystemet behöver skötselplaner utan om att rädda lokala populationer av de arter som måste vara vanliga för att bära upp ekosystemet –bjälklagsarterna.

KERSTIN JOHANNESSEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET